

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 8. února 2024 ve věci č. 3016/16 – *Bogdan proti Ukrajině*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že došlo k porušení práva stěžovatele na přístup k obhájci od počátku řízení, jak vyžaduje čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy, a že řízení jako celek nebylo z tohoto důvodu spravedlivé. Usvědčující důkazy byly totiž primárně získány na základě výpovědi stěžovatele, které učinil před poučením o právu na právní pomoc. Tohoto práva se sice podpisem do protokolu vzdal, ale Soud nepovažoval tento úkon za dobrovolný a platný, protože se stěžovatel v té době nacházel v nevidované policejní vazbě a nejspíše trpěl kvůli drogové závislosti abstinenčními příznaky.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatel byl zadržen policisty kvůli podezření, že se vloupal do garáže a tam odcizil nejrůznější předměty (kola, nafukovací člun, rybářské vybavení a další). O prvních dvou dnech pobytu stěžovatele na policejní stanici chybí záznamy. Stěžovatel se během nich k činu přiznal a policii pomohl ztotožnit osobu, která od něho věci zakoupila. Dva dny po zadržení bylo stěžovateli formálně sděleno obvinění. Při této příležitosti byl poučen o svých právech, včetně práva na právní pomoc. Stěžovatel protokol o poučení podepsal a uvedl, že o služby advokáta nestojí. Téhož dne vyšetřovatel nařídil rekonstrukci činu, při níž stěžovatel před dvěma svědky ukázal a popsal, jakým způsobem do objektu vnikl a loupil. Záhy byl vzat do vazby. Policejní orgán obdržel později sdělení z centra pro léčbu závislostí o tom, že se stěžovatel ambulantně léčí ze závislosti na opiátech a amfetaminu. O přidělení obhájce stěžovatel požádal, až když byl případ postoupen soudu prvního stupně. Během řízení popíral svou vinu. Kradené předměty údajně zakoupil od neznámé osoby. Své výpovědi z přípravného řízení odvolal a upozornil, že doznání bylo vynuceno policejním nátlakem. Státní zastupitelství tato nařčení prověřilo a shledalo je nepodloženými. Prvoinstanční soud uznal stěžovatele vinným z trestného činu loupeže a uložil mu trest odnětí svobody v trvání šesti let. Přihlédl zejména k výpovědi osoby, která od něho v den činu měla zakoupit odcizené věci, protokolu o rekonstrukci činu, podle něhož stěžovatel dobrovolně, bez nátlaku a za přítomnosti dvou nezávislých svědků ukázal, jak čin spáchal, výpovědi jedné z těchto osob, policejním záznamům a znaleckým posudkům o činu samotném. Pokud jde o právo stěžovatele na přístup k obhájci od počátku vyšetřování, podle soudu se ho stěžovatel platně vzdal, což mohl učinit, jelikož nešlo o případ nutné obhajoby. Nadřízené soudy rozsudek a jeho odůvodnění potvrdily.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 1 A 3 PÍSM. c) ÚMLUVY

Stěžovatel namítal, že jeho odsouzení bylo založeno na důkazech získaných na základě výpovědí, které učinil v přípravném řízení v nepřítomnosti obhájce, přičemž se nemohl platně vzdát práva na právní pomoc, jelikož v rozhodné době trpěl coby osoba závislá na drogách abstinenčními příznaky.

a) Obecné zásady

1. K odepření přístupu k obhájci při výsledku

Z čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy vyplývá právo na přítomnost obhájce od počátku řízení (*Salduz proti Turecku*, č. 36391/02, rozsudek velkého senátu ze dne 27. listopadu 2008, § 51). Toto právo může být dočasně omezeno, existují-li pro takový výjimečný postup „naléhavé důvody“. Těmi se rozumí potřeba bezodkladně odvrátit vážné a nepříznivé důsledky pro život, svobodu nebo fyzickou integritu osob, neboť za takových okolností mají orgány pozitivní povinnost chránit práva případných obětí podle článků 2, 3 a 5 odst. 1 Úmluvy (*Ibrahim a ostatní proti Spojenému království*, č. 50541/08 a 3 další, rozsudek velkého senátu ze dne 13. září 2016, § 258 a 259). Absence „naléhavých důvodů“ sama o

sobě neznamená porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy. Soud ale podrobí případ přísnější kontrole. Bude pak na vládě, aby prokázala, proč výjimečně za konkrétních okolností věci nebyla omezením přístupu k odborné právní pomoci nenávratně narušena celková spravedlivost řízení (*Simeonovi proti Bulharsku*, č. 21980/04, rozsudek velkého senátu ze dne 12. května 2017, § 118). Unést důkazní břemeno bude pro vládu o to složitější, jestliže stěžovatel nebyl prokazatelně poučen o tomto právu a právu nevypovídat (*Beuze proti Belgii*, č. 71409/10, rozsudek velkého senátu ze dne 9. listopadu 2018, § 146). Při posuzování celkové spravedlnosti řízení Soud bere v úvahu následující faktory: a) zranitelnost osoby, např. z důvodu věku nebo snížených duševních schopností, b) právní rámec upravující přípravné řízení a přípustnost důkazů u soudu a zda byl dodržen (řízení zpravidla bude spravedlivé, pokud byly sporné důkazy vyloučeny), c) zda měl stěžovatel možnost zpochybnit pravost důkazů a vznášet námitky proti jejich přípustnosti, d) kvalita a spolehlivost důkazů, jakož i okolnosti, za kterých byly pořízeny (zejména jakékoli donucení), e) pokud byly důkazy získány nezákonně, povaha předmětné nezákonnosti, a pokud vyplývá z porušení jiného článku Úmluvy, povaha zjištěného porušení, f) zda bylo doznání neprodleně staženo nebo změněno, g) zda šlo o výlučný nebo rozhodující důkaz, na němž bylo odsouzení založeno, a jaká je síla ostatních důkazů, h) zda posouzení viny provedli soudci z povolání nebo laičtí přísedící, i) váha veřejného zájmu na vyšetřování a potrestání dané trestné činnosti a j) další procesní záruky podle vnitrostátního práva a praxe.

2. K platnosti vzdání se procesních práv

Znění ani duch článku 6 Úmluvy nebrání osobě, aby se z vlastní svobodné vůle vzdala, ať už výslovně, nebo konkludentně, dílčích záruk spravedlivého procesu. To platí i pro právo na právní pomoc (viz např. *Dvorski proti Chorvatsku*, č. 25703/11, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2015, § 100 a 101). Má-li však být vzdání se účinné, musí být učiněno jednoznačným způsobem a být doprovázeno minimálními zárukami úměrnými významu takového úkonu. Nemusí být výslovné, ale musí být dobrovolné a představovat vědomý a informovaný projev vůle (*Simeonovi proti Bulharsku*, cit. výše, § 115). Než orgány učiní závěr, že se obviněný svým chováním implicitně svých práv vzdal, musí prokázat, že mohl rozumně předvídat, jaké budou důsledky takového jednání (*Pishchalnikov proti Rusku*, č. 7025/04, rozsudek ze dne 24. září 2009, § 77). Vzdání se navíc nesmí odporovat žádnému důležitému veřejnému zájmu (*Sejdovic proti Itálii*, č. 56581/00, rozsudek velkého senátu ze dne 1. března 2006, § 115).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

1. K postavení stěžovatele v prvotní fázi řízení

Stěžovatel v průběhu řízení tvrdil, že byl dva dny bez záznamů držen v policejní cele, než byl oficiálně zatčen. Policisté uvedli, že stěžovatel opustil policejní služebnu následujícího dne po zadržení, načež byl o den později znovu zadržen. Žádná z těchto událostí však není ve spise zdokumentována, což zpochybňuje jejich tvrzení. Soud tak považoval za věrohodnější verzi stěžovatele. Od okamžiku zadržení měli policisté podezření, že se dopustil loupeže. To znamená, že čelil „trestnímu obvinění“ ve smyslu článku 6 Úmluvy, a proto mu měl být umožněn přístup k obhájci. Platí to jednak pro výslech na policejní stanici, při němž učinil doznání a policie získala informace, díky nimž našla kradené věci a jejich kupce, jednak pro rekonstrukci na místě činu. Výslech však proběhl dříve, než byl poučen o právu na právní pomoc, kterého se podpisem protokolu údajně zřekl.

2. K platnosti vzdání se práva na obhájce

Stěžovatel tvrdil, že se k němu policisté chovali hrubě, což by zpochybňovalo platnost vzdání se procesních práv a přípustnost důkazů získaných na základě doznání (*Turbylev proti Rusku*, č. 4722/09, rozsudek ze dne 6. října 2015, § 96). Tvrzení stěžovatele sice nebylo podloženo důkazy, ale to samo o sobě nepostačuje pro závěr, že vzdání se práva na obhájce bylo platné (*Akdağ proti Turecku*, č. 75460/10, rozsudek ze dne 17. září 2019, § 55). Stěžovatel rozporoval platnost tohoto úkonu ze dvou dalších důvodů: zaprvé, při podpisu protokolu nebyl přítomen advokát, s nímž by mohl tento krok konzultovat, a zadruhé, v dané době trpěl abstinčním syndromem. Nepřítomnost advokáta při podpisu vzdání se práva nečiní tento úkon neplatným (*Fariz Ahmadov proti Ázerbájdžánu*, č. 40321/07,

rozsudek ze dne 14. ledna 2021, § 50–55). Pokud jde o druhý argument, nebylo bez významu, že k podpisu prohlášení o vzdání se práva na obhájce došlo až dva dny od zadržení. Jelikož nic nenavzdávající tomu, že by měl stěžovatel přístup k drogám nebo substituční léčbě v policejní cele, lze považovat tvrzení stěžovatele za hájitelné. Kombinace nezdokumentovaného zbavení svobody a věrohodného tvrzení o projevech abstinčního syndromu vrhají stín pochybností na dobrovolnost vzdání se práva na obhájce. Za takových okolností bylo především na vnitrostátních soudech, aby tyto skutečnosti podrobily důkladnému šetření. Pozornosti soudů však ušlo, že den po vzdání se práva na obhájce byla na policejní stanici opakovaně přivolána zdravotnická záchranná služba, a to právě kvůli abstinčním příznakům stěžovatele. Nejpozději od tohoto okamžiku, jak vyplývá z výpovědi samotných policistů, tedy byl policii stěžovatelův stav prokazatelně znám. Policie však tyto informace soudům zatajila, přestože podle vnitrostátní rozhodovací praxe nebylo vzdání se práva na obhájce u osob drogově závislých přípustné.

Je rovněž důležité, že před podpisem vzdání se práva na obhájce nebyl stěžovatel informován o právu nevypovídat. I když právo mlčet a právo na právní pomoc jsou dvě odlišné záruky a vzdání se jedné z nich neznamená automaticky zřeknutí se druhé, tato práva se vzájemně doplňují (*Navone a ostatní proti Monaku*, č. 62880/11 a 2 další, rozsudek ze dne 24. října 2013, § 74). Ačkoli stěžovatel nevnesl samostatnou námitku, že nebyl poučen o právu nevypovídat, absence tohoto poučení je relevantním hlediskem, které vzal Soud na zřetel, a rozhodl, že vzdání se práva na právní pomoc nebylo platné.

3. K existenci naléhavých důvodů pro omezení přístupu k obhájci

Vláda nepoukázala na žádné naléhavé důvody ospravedlňující odepření přístupu k obhájci v rané fázi vyšetřování. Soud proto uplatnil striktní prezkum a důkazní břemeno stran zachování celkové spravedlnosti řízení přenesl na žalovanou vládu.

4. Posouzení celkové spravedlnosti řízení

Soud nejprve shrnul faktory naznačující, že řízení jako celek bylo spíše spravedlivé: a) důkazy prezkoumávali profesionální soudci, b) k jejich získání nedošlo v rozporu s vnitrostátním právem, c) žádné okolnosti nezpochybňují jejich spolehlivost a autenticitu a d) na stíhání daného trestního činu existoval silný veřejný zájem.

Další skutečnosti naopak svědčí ve prospěch závěru, že spravedlivost řízení byla nenávratně narušena. *Zprv*, stěžovatel byl do určité míry zranitelný vzhledem k tomu, že byl závislý na drogách a že se u něho vzhledem k délce zbavení svobody začaly projevovat abstinční příznaky. *Zadruhé*, výpovědi v nepřítomnosti obhájce byly přímo usvědčující. I když doznání učiněné před poučením o právu na právní pomoc nebylo nalézacímu soudu předloženo jako důkaz, umožnilo orgánům získat proti němu další důkazy, zejména během rekonstrukce. Prohlášení stěžovatele při tomto úkonu sehrála v pozdějším řízení ústřední roli. Téměř všechny ostatní důkazy proti stěžovateli byly odvozeny z výpovědí, které učinil v průběhu rekonstrukce. Většina svědků pouze potvrdila, že se skutečně přiznal. Jedinou výjimkou byla výpověď osoby, která od něho zboží zakoupila. Tohoto kupce ovšem policie ztotožnila jen díky doznání stěžovatele, které učinil před poučením o právu na právní pomoc. Jiné přímé důkazy proti stěžovateli neexistovaly. *Zatřetí*, posouzení duševního stavu stěžovatele v době rekonstrukce provedly vnitrostátní soudy povrchně. Z těchto důvodů Soud nenabyl přesvědčení, že trestní řízení jako celek napravilo procesní vady, které nastaly v počátku vyšetřování. Vládě se tedy nepodařilo prokázat, proč výjimečně a za zvláštních okolností tohoto případu nebyla celková spravedlnost řízení nenapravitelně narušena. K porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy tedy došlo.